

Сістэма ўрокаў у 10 класе па творчасці Андрэя Мрыя

1-ы ўрок

Тэма: Андрэй Мрый. Кароткія звесткі пра жыццё і творчасць пісьменніка. Раман “Запіскі Самсона Самасуя” – твор пра анамаліі грамадскага жыцця сярэдзіны 1920-х гадоў

Мэта: узгадаць найбольш важныя звесткі з біяграфіі пісьменніка, якія спрыялі развіццю талента, стварыць умовы для зацікаўлення яго творам, засяродзіць увагу на адметнасці яго творчасці; падрыхтаваць клас да ўспрыняцця рамана “Запіскі Самсона Самасуя”, паглыбіць веды вучняў пра час, адлюстраваны ў творы; даць паняцце “сатырычны раман”; падвесці вучняў да асэнсавання першай мрыеўскай ісціны “Навошта?” Выхоўваць грамадзянскую пазіцыю старшакласнікаў.

Пасля знаёмства з навукова-публіцыстычным артыкулам пра біяграфічныя звесткі Андрэя Мрыя, вучням былі зададзены пытанні для абмеркавання, на якія яны аб’ектыўна спрабавалі адказаць:

- Што найбольш паспрыяла пісьменніцкаму таленту?
- Ці важна слова ў выхаванні чалавека?

Адказ вучняў: Кожны чалавек праходзіць праз дзверы ведаў, а калі гэтыя дзверы яшчэ і духоўная семінарыя, то слова становіцца асновай жыцця чалавека. Царква і касцёл спрыяюць таму, што кожны з нас далучаецца да нечага прыгожага і чыстага. Усе мы вельмі хочам стаць “сапраўднымі”. “Сапраўднасць” паспрыяла пісьменніку стаць пісьменнікам.

• Чаму чалавек не павінен адрывацца ад сваіх каранёў? Што з біяграфіі А. Мрыя найбольш важна, як пісьменніка?

Адказ вучняў: Мабыць тое, што А. Мрый сам шмат працаваў у краязнаўстве, знаёміўся з гісторыяй, быў настаўнікам. А праца настаўніка не дае права чалавеку хлусіць, адмяжоўваць сябе ад рэчаіснасці, якая хвалюе моладзь. Дык чаму ж яму не было пісаць? Ён паўсядзённа мусіў трымаць сябе ў полі зроку. Кожны з нас сам разумее, што не кожны можа так працаваць, укладваць столькі сіл у складаны для краіны час.

- Што больш у Мрыя: Шашалевіча ці Мрыя?

Адказ вучняў: Шашалевіч знік тады, калі ён напісаў свой першы твор, калі выдаў рукапісны часопіс “Пралеска”, калі спрабаваў намалюваць сапраўды тыповыя характары, калі ў апавяданні ”Камандзір” сатырычнымі фарбамі выкрывае амаральнасць, бесчалавечнасць такога чалавека, як чырвоны камандзір. Адказ быў яшчэ і такі: Навошта яму было такое непрыгожае прозвішча. Мрый – мары – значна прыгажэй.

- Хмары часу згушчаюцца над пісьменнікам. Якая адказнасць ляжыць на любым творчым чалавеку? Ці лёгка стаць пісьменнікам?

Адказ вучняў: Пісьменнік ці мастак – гэта незвычайныя людзі. Яны вельмі часта рызыкуюць сваім жыццём дзеля таго, каб выказаць свае думкі, данесці да людзей не толькі свае меркаванні, але і частку гісторыі. Вось я не змог бы так. Другі адказ быў зусім іншы: Мрый ішоў на ўсё. Ён не мог іначай. Я таксама пісаў бы так. І мне вельмі блізкая ісціна Мрыя, калі ён пытаецца ў нас “Навошта?” І сапраўды – навошта? Кожны павінен задумацца над адказам. Я сабе часта задаю гэтае пытанне. Але пісьменнікам я не буду.

Пасля знаёмства з гістарычнымі падзеямі 1920-х – 1930-х годоў былі прапанаваны словы, якія напісаны на дошцы “УЛАДА. ЧАЛАВЕК. СІСТЭМА. ДУХОЎНАСЦЬ. НАЦЫЯНАЛЬНЫЯ КАШТОЎНАСЦІ.”

Заданне 1.

Неабходна паставіць у такім парадку словы, каб атрымаўся ланцужок.

Вучнёўскі адказ быў у залежнасці ад успрыняцця кожным з іх агульных чалавечых якасцей, падрыхтаванасці. Чалавек-духоўнасць – нацыянальныя каштоўнасці сістэма – улада. Улада – сістэма – духоўнасць – чалавек – нацыянальныя каштоўнасці. Нацыянальныя каштоўнасці – духоўнасць – чалавек – улада – сістэма. Адна вучаніца выкінула са спіска духоўнасць і нацыянальныя каштоўнасці, а напісала, што калі існуе сістэма і ўлада, то ўсе каштоўнасці знікаюць, бо чалавек становіцца чарвяком ці малпаю. А адзін вучань аставіў у ланцужку слова ўлада і дабавіў туды словы Сталін, рэпрэсіі і

калектывізацыя. Напісаў, што чалавек становіўся калёсікам і вінцікам тагачаснай савецкай улады.

Заданне 2.

За 5 - 10 хвілін на аркушы паперы неабходна намаляваць аўтарскае “Я”.

Малюнкі поўнасьцю адпавядалі думкам дзяцей пра ўладу, час і чалавека, які паспрабаваў паўстаць супраць сістэмы.

Зварот да рамана “Запіскі Самсона Самасуя” пачаўся з таго, што кожны вучань меў на парце сам твор, дзённікавыя запісы Максіма Танка “Лісткі календара” і вучнёўскія дзённікі, тлумачальныя слоўнікі.

Заданні класу:

- Што аб’ядноўвае ўсё тое, што ляжыць у вас на партах?

Адказ: дзённікавыя запісы.

- Для чаго існуюць дзённікі?

Адказ: для запісу канкрэтных звестак, для выказвання ўласных думак, меркаванняў, поглядаў. Галоўным героем з’яўляецца сам аўтар з яго ўласным “я”. Звычайна дзённікі пішуцца асабіста для сябе і чытаць іх нельга нікому.

- Ці вялі вы хто дзённікі?

З класа адказала адна вучаніца станоўча. Астатнія лічаць, што гэта марная трата часу.

Затым вучні чытаюць выказванні аўтара аб тым, чаму ён пачаў пісаць “Запіскі”: “Я не паперапсуй, пішу зусім не для таго, каб бачылі ўсё напісанае мною. Розум мой даўно прайшоў эмбрыянальную стадыю ў жыцці. У маім цяперашнім пакоі я павесіў на сцяне плакат са словамі аднаго вучонага, які сказаў:

- Каб мы ведалі ўсе дробязі жыцця якой-небудзь казюлькі, мы шмат якіх памылак маглі б не зрабіць!

- Вось я і пішу свае запіскі. У іх буду гаварыць аб дробязях свайго жыцця...”

2-урок

Тэма: Галоўны герой рамана Самсон Самасуй. Сатырычная характарыстыка і маральная ацэнка дзейнасці шапялёўскай інтэлігенцыі

Мэта: узнавіць змест першага і другога скруткаў рамана, даць сатырычную характарыстыку і маральную ацэнку дзейнасці шапялёўскай інтэлігенцыі; прааналізаваць учынкi і паводзіны галоўнага героя Самсона Самасуя, высветліць, што такое самасуеўшчына, у чым небяспека гэтай грамадскай з’явы і як з ёй змагацца; развіваць уменні адбіраць тыповое, аргументаваць свой выбар, падмацоўваць сказанае цытатамі з рамана; стымуляваць цікавасць вучняў да прачытанага; вучыць адстойваць сваю пазіцыю, выказваць уласную думку, пераконваць іншых, паважаць чужое меркаванне і дасягаць згоды.

Праца над першым скруткам “Ад роднай хаты” пачалася з таго, што была дадзена магчымасць стварыць каляровую гаму ад прачытанага, а затым растлумачыць свой выбар. (Дадзеная праца дапамагае настаўніку даведацца, што зразумелі вучні з прачытанага). Асноўнымі фарбамі былі падабраны: чорны – карычневы – ружовы; шэры – бледна-карычневы – жоўты – чырвоны; чорны – блакітны – шэры – ружовы.

Адказы вучнеў:

чорны – карычневы – ружовы, бо жыццё людзей, як зазначае Самсон “Якое тут жыццё? Краты вы, а не людзі! Які сэнс у вашай крацінай працы?”

ружовы – “Я ведаю, маці, як сябе трымаць! Ці я людзей не бачыў? Ці мне гэта ў першы раз?”;

шэры – бледна-карычневы – жоўты – чырвоны – героі ў першым скрутку спрабуюць хутчэй вырвацца з гэтых абдымкаў паўсядзённасці, апекі бацькоў, яны ўжо думаюць аб тым, што самі могуць усё. Вось чаму колер чырвоны;

чорны – блакітны – шэры – ружовы. Хочацца спытаць? Адкуль ты родам? Хто ты на самой справе? Што ты можаш? Чаму ты навучыўся за сваё жыццё? Ці можаш ты пайсці ў будучыню? А што для цябе адарвацца ад роднай хаты? Пакуль што ўсё ў цябе ў ружовым колеры, а ты стараешся

выбрацца з гэтай шэрасці? А куды выбрацца? А хто ты? Каму ты патрэбен у чужым асяроддзі? Ці можаш ты змяніцца?

чорны – блакітны – шэры – ружовы. Усё сваё жыццё бацька працаваў на зямлі. Калі сын спрабуе выехаць у раённы горад Шапялёўку, то бацька кажа: “Лепш кінуў бы вандраваць ды ўзяўся за зямлю”, але ўсе мы ў жыцці імкнемся да лепшага, прыгожага, светлага, блакітнага, ружовага. Заўсёды думаем аб тым, што ўперадзе нас чакае “манна нябесная”, але мары нельга парушаць. Вось і ружовы колер.

Дык што дае такі аналіз? Па-першае, усе вучні гавораць, прымаюць актыўны ўдзел у абмеркаванні. Па-другое, усе вучні занятыя працай і ўсім цікава. Па-трэцяе, пасля праведзеных урокаў, вучні стараюцца прачытаць не толькі біяграфію, але і супаставіць яе з сабой, са сваімі поглядамі. Па-чацвёртае, няма праблемы з прачытаннем твора (ідзе рэгулёўка, што прачытаць у скарачаным выглядзе, а што поўнасьцю).

Праца настаўніка – гэта праца артыста. Тут ты павінен ведаць і псіхалогію вучняў, і стан душы, і ўмець сябе трымаць у межах урока.

